

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Івана Анатолійовича Данилевського

на тему «Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 05- соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність дисертаційного дослідження І. А. Данилевського є безсумнівною та переконливо обґрунтованою, оскільки тема відповідає сучасним тенденціям розвитку світової психологічної науки, у якій дедалі більшого значення набуває реляційна парадигма як новий етап осмислення психотерапевтичної взаємодії. Дисертант акцентує увагу на глибинній трансформації теоретико-методологічних засад психотерапії, що спричинені переходом від індивідуалістичної моделі до інтерсуб'єктивного розуміння терапевтичного процесу.

Робота є актуальною у сучасному українському соціальному контексті. Автор переконливо доводить, що в умовах війни, масової травматизації населення та тривалого соціального стресу саме реляційний підхід дозволяє більш повноцінно пояснити процеси психологічного відновлення, реконструкції міжособистісних зв'язків і формування терапевтичного альянсу.

Позитивної оцінки заслуговує й те, що І. А. Данилевський обґрунтовує актуальність дослідження через прогалину у вітчизняній психологічній науці, посиляючись на відсутність комплексного історико-методологічного аналізу становлення реляційного аналізу як самостійного напрямку психотерапії. Останнє виразно підкреслює своєчасність, наукову новизну та практичну значущість обраної тематики і підтверджує доцільність виконання дисертаційного дослідження.

Оцінюючи мету, об'єкт, предмет і завдання дисертаційного дослідження, слід зазначити, що вони сформульовані методологічно грамотно, є взаємоузгодженими та повною мірою відповідають темі роботи. Така логіка побудови дослідження створила необхідні передумови для отримання науково обґрунтованих результатів, що характеризуються новизною та практичною цінністю. Використаний комплекс історико-методологічних, теоретичних та емпіричних методів забезпечив всебічне вивчення досліджуваної проблеми, а взаємодоповнюваність якісних і кількісних процедур аналізу підвищив достовірність отриманих результатів.

Наукова новизна та значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони не лише узагальнюють наявні теоретичні підходи, а й пропонують нову рамку інтерпретації розвитку реляційної психотерапії, яка інтегрує її історичну, методологічну та епістемологічну еволюцію. Завдяки цьому дисертація виходить за межі традиційного історико-теоретичного опису й формує концептуальну модель розвитку реляційного напрямку, що може слугувати основою для подальших досліджень, наукових дискусій і модернізації професійної підготовки психотерапевтів. Саме ця здатність не лише систематизувати, а й концептуально переосмислити еволюцію реляційного підходу є однією з найвагоміших наукових переваг представленої роботи.

Практична значущість дисертаційної роботи також не викликає сумнівів. Особливо цінним є те, що результати роботи можуть бути безпосередньо використані у професійній підготовці психологів і психотерапевтів в Україні. Представлене дослідження, враховуючи запропоновану переодизацію та систематизацію сучасних методологічних засад реляційного підходу, створює теоретичну основу для оновлення змісту освітніх програм з психотерапії, психологічного консультування, клінічної психології, медичної психології, психології особистості, психології міжособистісного спілкування, психології професійної діяльності психолога, теорії та

методології психології, а також курсів із професійної етики психолога і психотерапевта. Також результати дисертації сприятимуть формуванню у майбутніх фахівців реляційного бачення психотерапевтичного процесу, розвитку здатності до інтрасуб'єктивного діалогу, толерантності до невизначеності, уважності до процесів співтворення терапевтичного досвіду та усвідомлення ролі особистості терапевта у клінічних змінах.

Підкреслю, що такі практичні аспекти набувають особливого значення в умовах зростаючої потреби України у висококваліфікованих фахівцях з психічного здоров'я, здатних ефективно працювати з наслідками війни, колективної травми та хронічного стресу.

Апробація та публікація результатів дисертаційного дослідження здійснені на належному науковому рівні. Основні положення роботи пройшли обговорення у межах наукових заходів різного рівня, що свідчить про відкритість результатів дослідження для професійного наукового дискурсу. Також слід відмітити публікаційну активність, адже представлений доробок охоплює всі основні змістові напрями дисертації, а опубліковані статті відображають ключові теоретичні положення, методологічні підходи та основні результати проведеного дослідження. Кількість і характер публікацій відповідають тематиці та змісту дисертаційної роботи, забезпечують достатню репрезентацію отриманих наукових результатів у фаховому середовищі.

В обговоренні дисертаційної роботи хочу позитивно відзначити кілька моментів.

По-перше, слід окремо звернути увагу на запропоновану дисертантом хронологію розвитку реляційного аналізу, цінність якої полягає насамперед у принципово іншому способі реконструкції його розвитку, а саме: через аналіз взаємозв'язків інтелектуальних трансформацій, соціально-культурних змін, клінічних викликів та криз психотерапевтичного знання. На відміну від традиційних історичних описів реляційного аналізу, які переважно

зосереджуються на послідовності ідей та внесках окремих представників напряму, запропонована періодизація дозволяє розглядати його становлення як динамічний процес взаємодії теоретичних інновацій, суспільних запитів і трансформацій психотерапевтичної практики.

Такий здобуток став можливим тому, що автор відійшов від лінійної хронологічної реконструкції, натомість звернувся до увиразнення якісної специфічності розвитку реляційного мислення на тлі інших психодинамічних течій. Зокрема, було показано, як здійснювався перехід від формування ідей взаємності та інтерсуб'єктивності, через артикуляцію реляційної суб'єктності й переосмислення статусу терапевтичних стосунків, до сучасного етапу множинних криз, що вимагає нових моделей розуміння психотерапевтичної взаємодії. Само це дало можливість І.А. Данилевському висвітлити реляційний поворот не як окрему теоретичну подію в межах психоаналізу, а як інтенсивну методологічну трансформацію способу розуміння суб'єкта, психічної реальності та процесу терапевтичної зміни.

Підкреслю, що згадана інтеграція історичного, соціального та епістемологічного вимірів, на мій погляд, надала запропонованій хронології статусу самостійного наукового результату, що розширює сучасні уявлення про закономірності розвитку реляційної психотерапії і, що не менш важливо, створює основу для подальших досліджень цього напряму.

По-друге, позитивної оцінки заслуговує аналіз ключових методологічних криз психоаналітичної традиції, які зумовили формування реляційної парадигми. Дисертант у межах своєї роботи детально висвітлює зміст кризи уявлень про автономність суб'єкта, нейтральність аналітика, універсальності психотерапевтичного знання тощо. Важливим є те, що серед причин згаданих криз та наслідків їхнього розв'язання висвітлюються концептуальні зміни у розумінні психічного як внутрішньої структури до її осмислення як динамічного, контекстуального та співтвореного процесу.

По-третє, самостійним науковим результатом слід вважати висвітлені

трансформації категоріального апарату реляційного аналізу, оскільки саме через зміну базових понять було простежено глибинні трансформації способів психологічного та психотерапевтичного мислення. Здійснений аналіз переходу від категорій репрезентації, внутрішніх об'єктів та інтраіндивідуальних структур до понять взаємності, інтерсуб'єктивного поля, третьості, співрегуляції та співконструювання досвіду дозволив розкрити епістемологічну специфіку реляційного повороту.

Загалом теоретичні здобутки дисертаційної роботи справляють надзвичайно позитивне враження завдяки концептуальній цілісності, історичній виваженості, методологічній глибині та високому рівню наукової рефлексії.

При цьому емпірична частина дослідження також відрізняється високим рівнем методологічної обґрунтованості та внутрішньою логічною узгодженістю із метою і завданнями роботи. Важливою перевагою, як уже зазначалося, є поєднання якісної та кількісної дослідницьких стратегій, що забезпечило комплексне вивчення такого складного багатовимірного феномену, яким є трансформація психотерапевтичного процесу в умовах цифровізації. Застосування послідовного дизайну, у якому результати експертного структурованого інтерв'ю стали основою для подальшої кількісної перевірки виявлених закономірностей, свідчить про належний рівень методологічної культури дослідника.

Особливої позитивної оцінки заслуговує використання методологічної тріангуляції, яка дозволила дисертанту поєднати висновки якісного аналізу із можливістю виявлення структурних закономірностей за допомогою кількісних процедур. Такий підхід є особливо виправданим у дослідженні, оскільки предметом вивчення виступають не лише вимірювані характеристики терапевтичної взаємодії, а й складні процеси зміни професійних смислів, інтерсуб'єктивної регуляції та трансформації ролі терапевта. Саме тому інтеграція різних типів виявилася потужним

інструментом підвищення обґрунтованості отриманих висновків, зменшення ризиків їхньої однобічної інтерпретації.

Дисертант доречно обрав структуроване інтерв'ю з експертами у якості основного джерела емпіричних даних, що адекватно відповідає специфіці предмета та забезпечує отримання професійного рефлексивного знання представників реляційного психоаналізу. Дисертант надалі кваліфіковано поєднує теоретичну чутливість до ключових категорій реляційного підходу із належним рівнем стандартизації дослідницької процедури. Водночас заслуговує на схвалення ретельне забезпечення надійності та валідності емпіричних даних завдяки використанню анонімного онлайн-формату, стандартизованого гайду та уніфікованої процедури проведення інтерв'ю. Особливо важливим є врахування специфіки професійної спільноти психотерапевтів, що дозволило мінімізувати вплив інституційних чинників на відвертість відповідей і підвищити внутрішню валідність дослідження.

Окремої позитивної оцінки заслуговує підхід до формування вибірки. Дисертантом коректно та академічно добросовісно висвітлено обмеження статистичної репрезентативності вузької професійної групи та водночас обґрунтовано її концептуальну репрезентативність. Такий підхід відповідає логіці якісних досліджень, де основним завданням є не екстраполяція частотних показників на всю популяцію, а реконструкція професійних сенсів, моделей осмислення досвіду та структурних закономірностей досліджуваного феномену.

Таким чином, представлена емпірична програма є методологічно виваженою, відповідає сучасним стандартам психологічного дослідження складних феноменів, свідчить про високий рівень дотримання дослідницького дизайну.

Нарешті, позитивної оцінки заслуговує те, що дисертантові вдалося вийти за межі опису цифровізації психотерапії як суто технічної трансформації формату взаємодії та здійснити аналіз її впливу на глибинні

реляційні механізми терапевтичного процесу. У роботі переконливо доведено, що онлайн-психотерапія не є простим перенесенням традиційного сетингу в цифровий простір, а в ній відбуваються специфічні зміни, що трансформують конфігурацію присутності, афективного обміну, тілесного резонансу та спів-конструювання смислів. Дисертантом переконливо показано існування центрального ядра, сформованого навколо соматичного резонансу та саморозкриття аналітика, а також кластеру емоційного й цифрового виснаження. Фактично, йдеться про системний процес трансформації інтерсуб'єктивного поля. Виявлено, що за умов обмеження безпосередньої фізичної присутності саме соматично-афективні канали стають ключовими механізмами підтримання спільної психічної реальності. Це суттєво розширює традиційні уявлення реляційного аналізу про тілесність, присутність та інтерсуб'єктивність, і показує, що вони можуть функціонувати не лише в умовах фізичної співприсутності, а й у технологічно опосередкованій взаємодії.

Отже, емпіричні здобутки також характеризуються високою науковою значущістю, оскільки вони виявляють нові феномени, пов'язані з переосмисленням присутності, тілесності, афективного обміну та професійної стійкості психотерапевта в цифровому середовищі.

Разом із високою оцінкою представленого дисертаційного дослідження доцільно висловити окремі зауваження, що стосуються дискусійних положень роботи, які не знижують її загальної наукової цінності, проте можуть бути предметом подальшої наукової дискусії.

1. Дисертантом запропоновано оригінальну періодизацію становлення реляційного підходу, яка є вагомим науковим здобутком. Водночас дискусійним залишається питання щодо універсальності запропонованої моделі. Зокрема, потребує подальшого осмислення можливість її застосування до різних національних традицій розвитку реляційного психоаналізу та інших реляційно орієнтованих напрямів психотерапії.

2. Недостатньо висвітленим, на мою думку, залишилося питання практичних стратегій збереження професійної стійкості психотерапевта в умовах цифрового сетингу. Зокрема, було б доцільно ширше розкрити, які саме рекомендації для психологічної практики випливають із виявлених автором закономірностей цифрової втоми та підвищеного емоційного навантаження на аналітика.

3. Недостатньо розгорнутим, на мою думку, залишилося питання практичних наслідків концептуалізації множинних станів самості та дисоціації для конкретних психотерапевтичних інтервенцій. Дисертант ґрунтовно розкриває теоретичне значення цих феноменів у реляційному підході, однак потребує подальшого висвітлення питання, яким чином зазначені концепти трансформують техніку роботи аналітика, вибір інтервенцій та способи побудови терапевтичного діалогу.

Таким чином, актуальність проблематики, наукова новизна, самостійність виконання, завершеність дослідження, а також теоретична й практична значущість отриманих результатів дають підстави для загального висновку, що дисертаційна робота Данилевського Івана Анатолійовича «Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз» є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані наукові положення та результати, що мають істотне значення для розвитку сучасної психологічної науки і психотерапевтичної практики, відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор, Данилевський Іван
Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри ППМЗ НУ «Львівська політехніка»

Валерій Романович ДОРОЖКІН

